

VŠICHNI SI MYSLELI VÍC, NEŽ MOHLI OFICIÁLNĚ PSÁT

Ivan Klíma (*1931)

Ivan Klíma, spisovatel a dramatik, se narodil 14. září 1931 v pražské židovské rodině. Otec Vilém pracoval v Kolbenových závodech ve Vysočanech jako elektroinženýr. Maminka Marta, která hovořila pěti jazyky, se živila jako sekretářka. Měl o sedm let mladšího bratra. Rodina židovstvím nijak nežila: *„U nás se mluvilo jenom česky, maminka byla vlastenka, víru jsme nijak nepraktikovali.“*

Když ale bylo jasné, jaké nebezpečí představuje hitlerovské Německo, otec si v roce 1938 našel místo v továrně v Liverpoolu a sehnal víza pro celou rodinu. Protože ale jeho vlastní matka na vízum ještě čekala, rozhodl se odjezd do Anglie odložit. Tím ovšem celá rodina promeškala dobu, kdy bylo možné odjet: *„Hned první den okupace 15. března k nám přišlo gestapo, protože maminčini bratři byli členové Ústředního výboru KSČ. U nás je nenašli, ale již první den jsem poznal, co je gestapo.“* Vzápětí i na Ivana dopadly všemožné protižidovské zákazy, nemohl chodit do školy, nesměl do kina a tak podobně: *„Sousedí se k nám ale chovali normálně. V našem činžovním domě bydleli celkem tři židovské rodiny.“*

V listopadu 1941, když bylo Ivanovi deset let, dostal otec povolání do vůbec prvního transportu do Terezína: *„Měli jsme jen dvě hodiny na zabalení. Maminka se zhroutila, balit nám pomáhaly sousedky. Jednu noc jsme zůstali ve Veletržním paláci v Holešovicích.“* S maminkou byl Ivan umístěn v drážďanských kasárnách. Otec vedl četu elektrikářů a bydlel zvlášť. Díky jeho pracovní pozici se ale časem celá rodina mohla sestěhovat do společné místnosti v magdeburských kasárnách: *„Měli jsme tam dokonce nějakou skříň a židli. Židle byla velká věc. Postavil se na ní lavor, měli jsme i nějaký kbelík. Dokonce jsme vlastnili i talíř. Prostě obrovský komfort.“*

Otcovo postavení elektrikáře celou rodinu chránilo před transporty do vyhlazovacích táborů. I on byl sice na konci války vyreklamován jako odborník do pracovních táborů, ale válku přežil a na jejím konci se s pochodem smrti vrátil do Terezína. Tam se všichni – Ivan s maminkou, bratrem a babičkou – dočkali osvobození. Většina příbuzných z širší rodiny však byla během holocaustu zavražděna.

Klímovi se po válce vrátili se do Prahy, Ivanovi tehdy bylo čtrnáct let. Už v Terezíně napsal pár črt. Začal se projevoval jeho spisovatelský talent. Nastoupil do tercie na gymnázium, které dostudoval v roce 1951: *„Tam jsem se zamíloval do spolužačky a začal psát milostné*

romány. Jeden sešit mám ještě schovaný, ale je to strašná limonáda. Ale bylo to moje první větší sepisování.“

Komunistický únorový puč roku 1948 pod vlivem rodiny vnímal pozitivně. Otec byl členem KSČ, strýcové byli za války jako komunisté popraveni. Ivan se ale orientoval spíš trockistickým směrem a vymezoval se proti stalinismu. V roce 1953 vstoupil do komunistické strany. Paradoxně právě v době, kdy byl otec vězněn a později odsouzen na osmnáct měsíců ve vykonstruovaném procesu: *„Když se otec vrátil, mnohé nám o režimu vyjevil, ale i on přesto v KSČ zůstal ve snaze režim zreformovat.“* Ani Ivan se tehdy ještě nedokázal od ideologie osvobodit a zůstal v KSČ.

V letech 1952 až 1956 vystudoval filologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Tehdy tam ještě přednášely uznávané osobnosti jako Jan Mukařovský: *„Na to, že se jednalo o 50. léta, to ještě nebyl úplně promarněný čas.“* Až do poloviny 50. let se Klíma angažoval v evangelickém sboru. Od roku 1956 pracoval jako redaktor časopisu Květy. V roce 1958 se oženil.

Když roku 1956 Chruščov odhalil Stalinovy zločiny, Klíma si definitivně uvědomil, že komunismus je zločinný režim: *„Ve straně jsem zůstal, protože mimo ní neexistovala žádná možnost ji reformovat. V 60. letech už člověk mohl psát velmi kriticky, ale pokud jste byl nestraník, byl jste pořád chudák.“* Od roku 1959 pracoval čtyři roky v nakladatelství Československý spisovatel. Od roku 1963 zastával tři roky funkci zástupce šéfredaktora Literárních novin: *„Tam už jsme mezi sebou mluvili o režimu celkem otevřeně. Nikdo nikoho neudával. Všichni si sice mysleli víc, než mohli psát, ale něco už se dařilo.“*

Postupné vymanění se z ideologie komunismu u Ivana Klímy vyvrcholilo na IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů, kde s dalšími členy požadoval ukončení cenzury. To už bylo i na tehdejší reformní režim Alexandera Dubčeka příliš, takže byl z KSČ v roce 1967 vyloučen. Téhož roku se Klímovi naskytla možnost nastoupit jako hostující profesor na Michiganské univerzitě v Ann Arboru v USA, kam byl pozván na premiéru své hry Zámek: *„Později jsem dostal oficiální pozvání a odjel.“* V roce 1968 KSČ zároveň zrušila Klímovo vyloučení ze strany.

Když vojska Varšavské smlouvy okupovala v srpnu 1968 Československo, byl Klíma právě v Londýně: *„Byl to pro mě šok. Pak, když přišel k moci Husák, museli jsme se buď všichni povinně vrátit z výjezdů, anebo mohli emigrovat.“* Navzdory přemlouvání, aby zůstal, se Klíma s manželkou Helenou rozhodli jet domů. Po návratu z USA se stal zakázaným autorem a nemohl veřejně publikovat. V roce 1970 přišel o pas, jeho knihy zmizely z pultů a knihoven, z KSČ byl definitivně vyloučen. Klímova díla však nadále mohla vycházet v zahraničí, a protože dostával honoráře, dokázal se psaním živit: *„Nakladatel mi přivezl*

valuty, já je v bance směnil za bony a ty pak prodal. Dokonce jsme si časem mohli pořídit i auto.“

Ve svém bytě Klíma za normalizace organizoval setkání zakázaných spisovatelů: „Z Brna ke mně jezdili Trefulka s Uhdem, ze Slovenska Šimečka, z Prahy Kliment, Sidon, Vaculík, Pecka a další.“ Pomáhal pašovat samizdat přes německou ambasádu, začal vydávat undergroundový měsíčník Obsah. Zpočátku se občas musel nechat zaměstnat kvůli pojištění v dělnických profesích, ale když později získal pracovní smlouvu u Krátkého filmu, vedlejších zaměstnání už mohl zanechat a zcela se věnovat tvorbě.

Jeho aktivity v okruhu zakázaných autorů samozřejmě neunikly StB, takže hromadná setkání raději utlumil. Estébáci Klímu čas od času předvolávali k výslechům, ale do vězení se nikdy nedostal. Chartu 77 podepsala jen manželka Helena, protože Klíma nechtěl ohrozit své ilegální kontakty se zahraničím. Svě členství v KSČ dnes vidí kriticky: „Byl jsem členem zločinecké organizace, aniž jsem se osobně dopouštěl nějakých zločinů, ale svým členstvím jsem samozřejmě nějakou odpovědnost nesl, takže jsem věděl, že mám do smrti co napravovat.“

Po sametové revoluci v roce 1989 začala vycházet Klímova zakázaná díla, náklady překračovaly stovky tisíc výtisků. V letech 1989–1993 předsedal českému PEN klubu. Ivan Klíma je autorem nespočtu povídek, esejů, fejetonů a románů, například Hodina ticha (1963) nebo Láska a smetí (1987). Věnoval se i dramatické tvorbě, mezi jinými napsal hru Zámek (1964), jednoaktovku Cukrárna Miriam (1968), hru Ženich pro Marcelu (1969), Pokoj pro dva (1973) nebo jevištní adaptaci románu Franze Kafky Amerika, kterou napsal společně s Pavlem Kohoutem, a mnoho dalších. V roce 2002 obdržel cenu Franze Kafky, roku 2010 českou literární cenu Magnesia Litera. Patří mezi nejpřekládanější žijící české autory. Žije v Praze.

Autor textu Jan Horník